

13–16 metų paauglių, gyvenančių modernėjančioje Lietuvoje, tautinės vertybės

Valdonė ŠAULIENĖ

Magistrė socialinių mokslų (edukologijos) doktorantė

Klaipėdos universiteto

Vaikystės pedagogikos katedra

S. Nėries g. 5, LT-92227, Klaipėda

Tel. +370 677 74754

El. paštas: valdone.saule@gmail.com

Edukologijos mokslas pripažįsta, kad paauglystėje ugdymas gali daryti didžiausią įtaką asmenybės savivertės formavimuisi. Straipsnyje analizuojamas 13–16 metų paauglių tautinių vertybių suvokimas ir raiška moderniosios lietuviybės kontekste interpretuojant respondentų savirefleksijas. Tyrimo instrumento – esė – pagalba nustatomos jaunesniojo amžiaus paauglių tautinės vertybės, analizuojama vertybinė jaunų žmonių patirtis, jausmai ir nuostatos, kultūrą moderniosios lietuviybės kontekste suprantant kaip visos tautos sukurtą, iš kartos į kartą per ugdymą perduodamą ir nuolat atnaujinamą kultūros vertybių visumą – bendra kalba, bendra praeitis ir likimas, tautinis mentalitetas, tradicijos, kraštovaizdis – patriotiniu, meilės Tėvynei, jos saugojimo ir išlikimo požiūriu.

Pagrindiniai žodžiai: *paauglystė, tautinės vertybės, moderni lietuviybė, savivertė.*

Įvadas

Gyvename postmoderniame pasaulyje, modernėjančioje Lietuvoje, kai vis labiau tolstame nuo tautinių vertybių, kurių simbolinė prasmė tėra deklaratyvi, nes tautinis savitumas nebėra savimonės pamatas, kurį reikėtų, kaip liudija tautos istorijos faktai, ginti nuo išorės priešų, saugoti ir puoselėti slapta. XXI globalizacijos amžiuje siekiama formuoti universalų, kosmopolitišką žmogų. Komercializuojamas kultūros paveldas, net ugdymas, nes verslumas modernioje visuomenėje užima išskirtinę vertę. Kyla klausimas, ką reiškia būti moderniu lietuviu? Ar tai būti savimi – brandžia, susipratusia, savo tautines šaknis turinčia asmenybe, gebančia priimti kultūrinę įvairovę, kitoniškumą, juo domėtis ir vertinti? O gal tai reiškia atsisakyti savo istorinės atminties, kultūros ir strimgalviais vytiš senosios Europos patirtį arba globalaus pasaulio technokratinį hedonizmo vaiduoklį?

Europos Sąjungos ir Lietuvos švietimo dokumentuose akcentuojama tautinių vertybių ugdymo problema (Mokymosi visą gyvenimą memorandumė, 2001; Pradinio ir pagrindinio ugdymo programose, 2008; Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 nuostatose, Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategijos 2003–2012 nuostatose). Tautinių vertybių studijos teoriniu ir praktiniu lygmeniu yra pedagogikos mokslininkų akiratyje. Lietuvių tautinių vertybių integravimo į ugdymo turinį svarbą asmenybės branduolio formavimui (si) edukologiniu aspektu yra analizavę daugelis autorių: M. Lukšienė (2000) išskyrė tris galimus kultūros modelio perteikimo jaunimui scenarijus, O. Tijūnėlienė (2002) nagrinėjo tautinio ir kultūrinio tapatumo ugdymą mo-

kykloje, I. Trinkūnienė (2005) akcentavo etnokultūrinio savitumo išlaikymo nuostatas, I. Čepienė (2008) įvertino etninės kultūros reikšmę tautiniam ir patriotiniam ugdymui, I. Stonkuvienė (2011) analizavo etninės kultūros perdavimo iš kartos į kartą mechanizmus, R. Grigas (2001), B. Kuzmickas (2007) aktualizavo tautinės savivokos ir savimonės reikšmę. Tačiau tautiškumas kaip vertybė ugdymo procese yra nepakankamai suprastas, tebėra plūduriuojantis tarp individualumo ir bendruomeniškumo, etnocentrizmo ir etnoreliatyvizmo, idealizmo ir pragmatizmo, tad nuolat keičiantis šalies politinėms, ekonominėms, socialinėms ir kultūrinėms sąlygoms, modernėjant visuomenei, ugdytojams kyla vis nauji tautinių vertybių ugdymo iššūkiai, ypač ugdant paauglius – šiuo požiūriu jautriausią žmonių grupę.

Pasak E. Gellner'io (1996, p. 21), žmogus be tautos yra tarsi „žmogus be šešėlio“, vadinasi, jis yra netikras, nerealus. Modernybės kontekste asmens tapatumas suvokiamas kaip projektas, kuris A. Giddens'o (2000) stratifikacijos modelyje išplečiamas iki ontologinio nesaugumo. Dėl šiuolaikiniame pasaulyje sparčiai vykstančios kaitos paaugliai dažnai patiria įtampą, beprasmiškumą, net agresiją, kurios neigiamai veikia besiformuojančią jaunų žmonių tautinio tapatumo jauseną, santykius, požiūrį į tautines vertybes. Todėl šiame darbe tikslinga nagrinėti šiandienos Lietuvos paauglių nuostatas savivertės, tautiškumo požiūriu.

Tyrimo mokslinė problema formuluojama klausimais: kokios yra Lietuvoje gyvenančių 13–16 metų jaunų žmonių vertybinės nuostatos ir kokie veiksniai lemia tautinės savivertės formavimąsi modernėjančioje Lietuvoje?

Tyrimo objektas – 13–16 metų paauglių tautinės vertybės modernios lietuviybės kontekste.

Tyrimo tikslas – atskleisti jauno žmogaus buvimo tautos atstovu vertybes remiantis jo paties tautinės kultūros samprata.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą tautinių vertybių būklės modernioje visuomenėje požiūriu.
2. Nustatyti nepriklausomus ir ugdomuosius veiksnius, formuojančius jaunų žmonių požiūrį į tautines vertybes;
3. Atskleisti jaunų žmonių „buvimo lietuviu“ filosofiją.

Tyrimo teoriniai pagrindai edukologiniame kontekste

Moderni lietuviybė – dvasios slėpinių turtinga, atvira pasauliui, organiška ir kūrybiška būklė, turinti neginčijamų demokratijos pranašumų, dialogo, diskusijos su pasauliu galimybę. Tačiau modernėjančioje Lietuvoje vyksta sparti tradicinių, dvasinių vertybių erozija nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo. Atlikti tyrimai (Kuzmickas, Astra, 1996) rodo, kad nemažai žmonių įgijo vartojamojo, sumaterialėjusio elgesio formas. Paauglių dvasines vertybes tyrusi E. Martišauskienė (2004) susidariusią padėtį aiškina tuo, jog Nepriklausomybės laikais atsivėrė sovietmečio suformuotos žmogiškosios ydos, kurias dar pagilina vakarietiškas pragmatizmas. Postmoderniems tarpžemyniniams tinklams ir globaliems valstybių dariniais tautiškumas šiandien yra atgyvena, provincialumo žymė, net pavojus visuomenės stabilumui. Vadinasi, išlaisvėjus globalioms minties sistemoms, nebelieka pagrindo, palaikančio kolektyvinį idealizmą. Postmodernus žinojimas sustiprina nebendramatiškumo toleravimą (Barth, 1969; Anderson, 1999). Patriotizmas, kaip tautos ir jos narių bendro likimo jausmas, „neegoistinis nacionalizmas“ (Gellner, 1996) modernioje valstybėje keičiamas pilietiškumo sąvoka, kuri savo turiniu reiškia mažiau dvasingumo, daugiau

formalių įsipareigojimų valstybei. Formalizuoti, biurokratiniai, vartojamieji valstybės ir jos piliečių santykiai gilina bedvasiškumo prarają. Tenka ginti pačią modernią lietuvių nuo jos piliečių savanaudiškumo, abejingumo, tamsumo.

Žmogaus dvasingumo turinys – internalizuotų vertybių visuma. *Vertybės* – tai objektai, reikšmingai tenkinantys asmens ar visuomenės poreikius, taip pat asmenybės veiklos ir elgesio motyvai, susiję su objektais, labiausiai atitinkančiais materialinius, kultūrinius ar dvasinius asmenybės poreikius (Jovaiša, 2007). Vertybės yra tam tikri kultūros principai, standartai, padedantys žmogui teigiamai arba neigiamai įvertinti objektus ir įvykius (Zaleskienė, 2004). *Tautinės vertybės* – tautos mentalitetas ir emocijos, jos dvasinis nusiteikimas, tautinė savimonė ir savijauta, tai – gimtoji kalba, kurioje dera dorovinis ir estetiškas auklėjimas, tai – kultūra, tradicijos, papročiai, t. y. tautos dvasinių klodų turinys, forma ir veikimo laukas, tai – pagarba savo tautiniam tapatumui ir kitoms tautoms, tai ir charakterio vertybės (Bajoriūnas, 1997, p. 103–128). Pagaliau – tautos kultūra, kaip simbolių formų ir praktikų samprata, sukuria atvirumo perspektyvą ir leidžia priimti naujas idėjas, neprarandant savo tapatybės (Kavolis, 1996). Tai rodo būtinybę pažinti ir vertinti savąją lietuvių etninę kultūrą.

Tautinė savivertė atsiranda tik kryptingai auklėjant jauną žmogų (Maceina (1991), Šalkauskis (1991), Bitinas (1995), Grigas (2001)), puoselėjant meilę tautos paveldui per teigiamų emocijų sukeltus ir taip ilgiau išliekančius vaizdinius, prisiminimus, jausmus. Raidos psichologai (Navickas, Vaičiulienė, 2010) mano, kad jausminis išgyvenimas ir prasmės kūrimas yra daug reikšmingesnis, nes žmogaus savitumą sukuria ne nuogi faktai, bet išgyventos patirtys. Kognityviniu lygmeniu požiūris į vertybes formuoja paauglių pažintinį santykį. Emociniu lygmeniu vertybės motyvacijos struktūroje užima skirtingą vietą, atsižvelgiant į tai, kiek jos yra žmogui reikšmingos, kokius tenkina poreikius. Todėl patiriamos emocijos įgyja skirtingą traukos galią – tampa malonios ir patrauklios arba neprasmingos, sukeliančios neigiamus vaizdinius (Aramavičiūtė, 2006). Asmens savivertė yra svarbus psichosocialinis reiškiny, kurį paauglystėje lengva pažeisti. Savivertė pirmiausia susijusi su žinojimu: „kas aš esu“ ir „kaip aš jaučiuosi“. Paaugliai pasaulį gyvenamąją realybę ir santykius išgyvena sensitivityviai – tai yra jų nuostatų, vėliau ir charakterio formavimosi pamatas. Pagaliau tai yra sąmoningo pasirinkimo *kuo būti* preliudija, nes paauglystėje perkainojamos žmogaus vertybinės nuostatos, formuojasi kritinio mąstymo užuomazgos. Šiuo amžiaus tarpsniu ugdymas asmeniui gali daryti didžiausią įtaką, nes paaugliai ieško idėjų ir žmonių, kuriais galėtų tikėti ir pasitikėti, o savo baimę būti apgautiems išreiškia cinišku netikėjimu, atžariu elgesiu (Erikson, 1968).

Metodologija ir metodika:

Empirinis tyrimas grindžiamas požiūriu į žmogų kaip holistinę asmenybę

Postmodernistinė filosofija laikosi nuostatos, kad vertybės ir vertės egzistuoja žmogaus ir pasaulio santykiuose, pasirinkimo teisė suteikiama kiekvienam individui gyvenamosios realybės rėmuose – vyrauja nuomonių pliuralizmas, viskas leista ir įmanoma, tačiau *laisvė nuo* netampa *laisve kam* savaime. Ji yra socialiai kuriama, veikiama, reklamuojama, peršama vartojamojo pragmatizmo. Kai kultūros pasiekia postmodernizmo amžių, tada keičiasi pažinimo būklė ir įgyti žinių nebėra asmenybės ugdymo tikslas, bet tampa preke, gal net kovos objektu pasaulinėse varžybose dėl valdžios (Lyotard, 2010). Postmodernus pasaulis – atsitiktinumų pasaulis, kuriame atsitinka *kažkas*, bet neatsitinka niekam konkrečiai ir niekas nėra atsakingas (Bauman, 2002).

Fenomenologijos požiūriu ugdymo procese svarbi refleksija, kuri labiausiai yra siejama su patirtimi. Pažinimui vienodai svarbus subjektyvus patyrimas ir objektai. Idėjos, objektai, daiktai žmonėms įgauna reikšmę tik per jų sąmonę, t. y. pasaulis yra toks, kokią reikšmę daiktams suteikia žmonės (Husserl, 2005). Taip nereikšmingi objektai tampa reikšmingi, gali veikti žmogaus sąmonę ir elgesį, kurti prasmes. Priimtąją prasmę kiekvienas individas gali patvirtinti tik savo esybės nepakartojamumu, Aš ir Tu santykio spontaniškumu (Buber, 1998, 2001).

Hodegetiniu požiūriu egzistencinė žmogaus pajauta, jo išgyvenimai yra unikalūs ir todėl vertingi (Duoblienė, 2006). Auklėjimo paskirtis – ugdyti brandžią ir harmoningą asmenybę, adekvačia informacija artinant žmogų prie universalios realybės, jos reikšmės ir prasmės supratimo (Aramavičiūtė, 2005; Jovaiša, 2009), kartu nepuoselėjant bešakniškumo ideologijos, kuri paranki su globalizacija susijusiems procesams. Vadinasi, svarbiausia auklėjimo paskirtis – padėti individui įgyti dvasinių vertybių, formuoti pasaulėžiūrą.

Remiantis šiomis nuostatomis pasirinktas **tyrimo instrumentas** – esė. Tyrimui pritaikyta V. Čiubrinsko (2008, p. 23–24) pasiūlyta *eminė* prieiga, kai paaugliai patys atsako į klausimus: *Ką man reiškia būti lietuviu? Kuo pasižymi ši raiška? Emino* metodo esmė ta, kad tiriamieji patys sukuria lietuvių tapatumo sampratą ir aprašymą, jie yra *ekspertai*, o tyrėjas fiksuoja – aprašo *vietinę kultūrą*, identifikuoja respondentų *tautines vertybes*.

Tyrimo dalyvavo 203 septintų–devintų klasių mokiniai, kurie anonimiškai rašė struktūruotą esė. 13–16 metų paaugliai – tai karta, kuri gimė ir gyvena nepriklausomoje Lietuvoje. **Tiriamųjų imtis** orientuota į amžių (13–16 metų) ir gyvenamąją vietą. Geografiniu požiūriu tyrimas apėmė Lietuvos regionų didžiųjų miestų (Kauno, Klaipėdos, Šiaulių), rajonų centrų (Anykščių, Vilkaviškio, Jurbarko, Radviliškio, Telšių, Plungės, Šilutės), miestelių (Palangos) bei kaimo vietovių (Platelių) moksleivius. Darant prielaidą, kad šeima turi didelę įtaką paauglių nuostatų formavimuisi, pateikiami šeimos statistiniai duomenys: 37,1 proc. respondentų šeimas sudaro 4 asmenys, 19,9 proc. – 5 nariai ir daugiau, 13,6 proc. yra vienturčiai, 24,4 proc. gyvena su vienu iš tėvų, iš jų 7 proc. turi patėvį, 1 proc. sudaro mišrios šeimos. Santykius šeimoje respondentai apibūdino kaip *gerus, normalius*. Bendravimo problemų šeimoje turi 5,1 proc. paauglių. 76,7 proc. apklaustųjų artimųjų tyrimo metu buvo emigravę arba dirbo užsienyje. Tiriamųjų pasiskirstymą pagal amžių ir lytį iliustruoja 1 lentelė:

1 lentelė. *Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį*

13 metų (n = 52)		14 metų (n = 50)		15 metų (n = 59)		16 metų (n = 42)	
mergaitės	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės	berniukai
46,2 proc.	53,8 proc.	43,6 proc.	57,4 proc.	62,1 proc.	37,9 proc.	65,0 proc.	35,0 proc.

Tyrimo **duomenų analizė**, siekiant atskleisti respondentų subjektyviai išgyvenamų vertinimų įvairovę, atlikta taikant fenomenografinę turinio analizę (Žydžiūnaitė, Jonušaitė, 2006). Analizės principu pasirinkta pozicijos / opozicijos sklaida, kuri visapusiškiau parodo tiriamo reiškinio sudėtingumą. Artikuliuojant opozicijas išvengiama logocentrizmo (Derrida, 2006).

Tyrimas vykdytas 2012 m. vasario – balandžio mėn.

Empirinio tyrimo duomenų analizė:

Analizuojant empirinius duomenis išskirti keturi teminiai laukai, kurie reprezentuoja paauglių buvimo lietuvių sampratą (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Paauglių „buvimo lietuviu“ teminiai laukai

Tautinių vertybių suvokimas	Patriotiškumo sklaida
Pasireiškia supratimu, kad <i>kitoniškumas</i> yra kiekvienos tautos unikali savastis	Patriotiškumas yra visokeriopai ugdoma savybė; Patriotiškumas, kaip santykis su tauta, išreiškiamas įvardžiais <i>aš, mes, jie</i> ir veiksmazodžiais <i>reikia, turėtų būti</i> ; Nepatriotiškai nuteikia išoriniai veiksniai
<i>Meilės Tėvynei gramatika</i>	<i>Pasaulėžiūra</i>
Meilė – tai prisirišimas prie meilės objekto; Meilė – tai ištikimybė, noras <i>būti</i> kartu, neemigruoti; Meilė – tai saugojimas senųjų ir kūrimas naujų bendrų vertybių savo gimtinėje; Kai stokojama meilės Tėvynei – tarpsta meilė sau	Diskusijų laukas

Tautines vertybes paaugliai supranta kaip *kitoniškumą*, kaip kiekvienos tautos išskirtinius, unikalius bruožus. Tačiau kad lietuvių tauta vis dar yra unikali, sutinka ne visi respondentai (42,6 proc.). Opozicinės nuomonės verčia suklusti, permąstyti ugdymo turinio ir gyvenamos realybės sąsajas.

Visiems paaugliams suprantama ir dažniausiai esė tekstuose reflektuojama sąvoka – *patriotiškumas*. Paaugliai mano, kad patriotiškumas yra išugdoma savybė, pateikia pavyzdžių, kada jie yra pasijutę tikrais patriotais, įvardija ugdytojus. Tai dažniausiai pasireiškia valstybinių švenčių metu, dalyvaujant renginiuose, visuomeninėse akcijose, šeimos susibūrimuose, istorijos pamokose ir kt.

Kita kategorija – *meilės Tėvynei*, jos objektams istorijos. Apie šį patyrimą paaugliai pasakoja emocionaliai, dažniausiai susiedami su kritinėmis situacijomis, kada reikia rinktis, likti Lietuvoje ar emigruoti, ir kt.

Skirtingos paauglių nuostatos, jausmai ir patirtys susikryžiuoja *diskusijų* lauke – būti lietuviu garbė ar gėda, svarbiau tautos išlikimas ar asmeninių interesų tenkinimas, tautinės vertybės yra gerbtinos ir puoselėtinos ar yra tik praeities balastas, trukdantis tobulėti, įsilieti į pasaulio šurmulį?

Tautinių vertybių suvokimas

Tautines vertybes paaugliai suvokia įvairiai. Yra manančių, kad tautos ir žmonės nesiskiria. Kiti mano, kad skiriasi „tik odos spalva“, „kalba“, „tradicijos“, kad „su kitomis tautomis vienija Dievas“. Kai kuriems svarbiausia yra „žmogiškos savybės, nesvarbu, kokiai tautai priklausiai“. Universalios vertybės, be abejonės, rodo asmenybės brandą doriniu aspektu. Bet dauguma paauglių (83,4 proc.) įsitikinę, kad tautos ir žmonės yra skirtingi – „kaip snaigės“. Lietuvių *kitoniškumas* pasireiškia tautinių vertybių akumuliacija, tačiau paauglių nuostatos tautinių vertybių atžvilgiu taip pat skiriasi. Kiekvienai pozicijai apie paveldo savitumą jaunų žmonių mąstymuose galima atrasti poziciją (žr. 3 lentelę):

3 lentelė. Paauglių nuostatos tautinių vertybių atžvilgiu

Kategorija	Subkategorija	Pozicija	Opozicija
Unikalumas	Teritorija	„...kiek žinau, nėra panašios valstybės į Lietuvą...“	„...Lietuvoje neliko išskirtinumu, kuriais žavėtusi kitos tautos...“
	Tautinis tapatumas	„...būti lietuviu – tai mūsų prigimimas, mūsų tapatybė ir tai privalu puoselėti...“	„...kad esu lietuvis, nėra duotybė ir galima susikonstruoti savąją tapatybę taip, kaip tu nori...“
		„...daug lietuvių yra patriotai, ne visos tautos tokių turi...“	„...būti tikru lietuviu, tikru patriotu yra sunku ir šiais laikais tokiais būti nori nedaugelis...“
	Istorija	„...tautos kitoniškumas pasireiškia unikalia praeitimi, istorija...“	„...na ir kas iš to, gi eidami gatve nepasakosime užsieniečiams to, kad buvome stiprūs ir galingi, ne veltui sakoma, kas buvo – pražuvo...“
		„...lietuvių tauta išsiskiria iš kitų, nes jau nuo pat senovės buvo garbinga ir kilni tauta...“	
	Kalba	„...lietuviai nuo kitų tautybių skiriasi kalba, kurios daugiau niekur, išskyrus Lietuvoje, nėra ir turime keturias tarmes...“	„...nors myliu lietuvių kalbą, prie širdies man arčiau anglų, mėgstu šnekėti ja, man labai lengva ir labai patinka...“
	Tradicijos	„...lietuviai yra kitokie, labiau gerbia senas lietuviškas tradicijas...“	„...tautos skiriasi kalba ir viskas, tradicijos visur panašios, dauguma vienodų...“
		„...unikali šalis, nes turi įdomius ir išlaikytus savo papročius...“	„...buvome šventėje, kur pagal papročius vyko įvairiausi dalykai, bet kad viskas buvo lietuviška, nemanau...“
		„...lietuviai turi tikrai įdomių švenčių...“	„...daugelis švenčių yra skirtos papildyti prekybos centrams...“
	Tautos kultūra	„...turime gražias tautines dainas bei linksmus ir daug energijos reikalaujančius šokių...“	„...man nelabai patinka liaudiškos dainos ar šokiai, nesijaučiu taip, jog pagerbdama savo tautą turėčiau jų mokintis...“
	Paveldo objektai	„...turime daug lankytinų vietų, senamiėsčių...“	„...Lietuvoje nieko nepamatysi įdomaus, visur viskas brangu...“
		„...turime savitą kraštovaizdį...“	
„...gyvename prie jūros ir turime gintarą...“			
„...turime savos veislės žirgus – žemaitukus...“			
„...nuo senų laikų likęs pagrindinis maistas – cepelinai, balandėliai, kugelis...“			

Unikali tautos savastis, neturinti opozicijos, respondentams yra Lietuvos gamta. Gyvenantiems pajūryje jūra ir gintaras yra tautos vertybės. Paaugliams, kurie domisi jodinėjimo sportu, nacionalinė vertybė yra žemaitukų veislės žirgai. Tai patvirtina nuostatą, kad vertybė yra tai, ką žmogus iš tikrųjų žino ir pažįsta. Paauglių išvardytos tautinės vertybės – Lietuvos žemė, tautinis tapatumas, istorija, kalba, tradicijos, tautos kultūra, paveldo objektai – skleidžiasi žinojimo / išmokymo perspektyvoje, šia savastimi didžiuojamasi. Žinojimui trūksta dvasingumo pajautos. Opoziciškos nuomonės, paremtos realybės pastebėjimais, tikroviškiau atspindi tautinių vertybių būklę – išskirtinumą mažėja, tautos panašėja dėl masinės kultūros invazijos. Būti tikru lietuviu, tikru patriotu darosi sunku.

Patriotiškumo sklaida

Patriotiškumas yra išugdoma vertybė – jausmas, atsirandantis kaip auklėjimo pasekmė, – teigia respondentė. Tai reiškia mylėti savo žemę, kalbą, šalį žinant už ką, kodėl, vardan ko: „*Manyčiau, jog patriotiškumo ką tik gimęs kūdikis neturi. Tai išugdoma vertybė, ir ar ją turėsi ar ne, priklausys tik nuo tavo auklėjimo. Nuo mažens buvau ugdoma, kad reikia mylėti savo žemę, kalbą, šalį. Taigi, jei tave išugdė lietuviu, tai bus lengva, tačiau, jei ne – bus sunku mylėti savo šalį, nežinant už ką, kodėl, kam...“*

Sektinas patriotinio auklėjimo pavyzdys yra kai kurių bendruomenių puoselejamoms valstybinių švenčių minėjimo tradicijos, kai jaunam žmogui įskiepijamas pareigos jausmas kaip palikimas ateinančiai kartai: „*Mūsų kaimas turi tradiciją švęsti Kovo 11-ąją, Vasario 16-ąją. Pirmiausia iškyla trispalvės, tada susirenkame buvusiųjų tremtinių sodyboje, giedame giesmes, dainuojame dainas, vyresnieji dalinasi prisiminimais, keliame klausimus: „Ką man reiškia būti lietuviu.“ Ta nuotaika, kai esame visi drauge, man leidžia pasijusti tikra patriote.“*

Patriotiškumo jausmą žadina edukaciniai renginiai, ekskursijos, nes pagarba ir meilė Tėvynei prasideda nuo gimtųjų namų, tėviškės, krašto pažinimo. Tai skatina mąstyti apie lietuviškumą, pasijausti Lietuvos dalimi: „*Nuvykęs į Kernavę, atsistojęs ant piliakalnio ar pažvelgęs į Nemuną, įsivaizdavau, kaip kalavijuočiai puolė mus – lietuvius. O šalia augantis miškas padėjo triuškindi priešus. Toje aplinkoje ir pasijutau, kad esu lietuvis“; „Prisimenu kalnus, miškus, ežerus, vakaronę, dainas ir senovines apeigas. Tą dieną ilgiausiai mąščiau apie lietuvybę.“*

Ugdant patriotizmą svarbiomis tampa istorijos žinios. Jos sukelia pasididžiavimo, net meilės jausmus: „*Jei atvirai, didžiuojuosi, kad esu lietuvis ir žinau, kad kažkada mano protėviai vaikščiojo LDK žemėmis, ir tai man kiekvienąkart primena istorijos vadovėlis“; „Tikra lietuve pasijutau, kaip nebūtų keista, per istorijos pamoką kalbant apie mūsų šalies praeitį, apie tai, kaip mes kovojome dėl savo nepriklausomybės. Tuomet mane pirmąkart užplūdo meilė Lietuvai.“*

Tačiau gimtoji kalba nebėra ištikimybės tėvynei objektas, nors beveik visi paaugliai (95,6 proc.) teigia, jog mokėti gimtąją kalbą yra svarbu, patriotiška, nes tai – „*išskirtinė kalba“*, „*senovinė kalba“*, „*sunki ir nepaprastinta per tiek metų“*. Tačiau daugelis jų (87,2 proc.) pabrėžia, kad anglų kalba daug lengvesnė ir įdomesnė. Anglų kalbos populiarumą lemia tai, kad „*šia kalba galima susikalbėti beveik visame pasaulyje, o lietuviškai tik Lietuvoje“*; „*tėvai mano, kad anglų kalba ateityje bus reikalingesnė“*; „*lietuvių kalbos mokausi visą gyvenimą ir niekaip negaliu išmokti“* ir pan. Tai gali būti priežastys, kodėl daugelis šiuolaikinių paauglių rašo su klaidomis ir ne visi moka nuosekliai reikšti savo mintis.

Kolektyvinio tapatumo – vienybės – jausmas dažnai painiojamas su patriotiškumu. Respondentai patiria patriotinius jausmus per krepšinio varžybas: „*Tačiau didžiausias patriotiškumo*

antplūdis mane ištinka stebint krepšinio varžybas. Tas jausmas man asocijuojasi su aistra, įtampa. Tik tada suprantu, kad Lietuva man labai brangi. “ Bet tai tik laikina būseną: „Lietuviai būna patriotai tik tuomet, kai vyksta krepšinio varžybos. Jie serga už savo šalį, o kai varžybos baigiasi, taip pat ir patriotiškumas baigiasi. “

Patriotiškumas, kaip santykis su tauta, respondentų darbuose išreiškiamas įvardžiais *aš, mes – tu, jie*. Sakydamas *aš*, žmogus prisiima atsakomybę už savo žodžius: „*aš čia gimiau ir patyriau savo geriausius laikus ir šventes*“, „*kada nors aš tikrai paaukosiu savo gyvybę dėl savo tautos*“. Žodis *mes* turi kolektyvinio tapatumo, susitapatinimo su savo tauta konotaciją: „*tai mūsų gimtoji tauta, tik čia mes galime geriausiai pritapti*“, „*net širdį suspaudžia, kaip tada kovojom už laisvę, nepasidavėm ir vieni kitiems, buvome šilti*“. Sakant *tu, jie*, tarsi atsiribojama: „*turi dėl jos aukotis*“, „*žmonės parodo, kaip myli ir tiki Lietuvos valstybę*.“

Patriotiškumas kognityvinio lygmeniu išreiškiamas veiksmažodžiais *reikia, turėtų būti*: „*reikia švęsti lietuviškas šventes*“, „*reikia neužmiršti savo kalbos*“, „*reikia neišsilakstyti į užsienį*“, „*reikia būti savimi ir nebijoti parodyti, kad esi lietuvis*“, „*lietuvis turėtų garsinti Lietuvą*“.

Galima teigti, kad daugelis paauglių žino, ką reikia daryti, „*kad išliktume savita šalimi*“. Tačiau žinojimas neparodo, ar vertybė yra internalizuota: laikui bėgant žinios ir vertybės gali pasikeisti. Tai patvirtina paauglių išvardyti nepatriotiškai nuteikiantys išoriniai veiksniai – šalies ekonominės sąlygos, nedarbas, šeimų skurdas: „*Mane, gyvenantį krizės ištiktoje Lietuvoje, matantį suaugusiųjų sutrikimą, irgi veikia daug dalykų*“; „*kiekvieną dieną pagalvoju, kad gal geriau būtų išvykti į užsienį ir ten gyventi, nes Lietuvoje vyrauja nedarbas, visi liūdni, nusiminę*“; „*čia mažas pragyvenimo lygis ir ten, kur aš buvau išvykęs, tikrai geriau*“ ir pan. Kartais tai skamba kaip pagalbos šauksmas: „*Tai yra mano šalis, kurioje gimiau, augau ir dabar gyvenu! Tai – mano šalis, kurioje norėčiau gyventi visada, bet nežinau, ar tai bus galima įgyvendinti, nes mūsų finansinė būklė tikrai labai prasta!!!*“

Nepatriotiškai nuteikia kai kurie tautiečių būdo bruožai: „*Visi gyvena sau, sudaro kliūčių, kad kitiems nepasisektų taip, kaip pasisekė jam*“; „*žmonės yra labai pikti: jei turi pinigų, tave priims visi, bet jei esi neturtingas, negali sklaidytis pinigais, tavęs niekas nepriims*“. Negarbingas bendratautiečių elgesys tampa blogu pavyzdžiu ir pasiteisinimu: „*Kas mane suformavo? Baisūs dalykai, baisi aplinka. Ir kaip gali būti geras, nepiktas, kai visi aplinkui tokie. Juk negali būti kitoks – tave tuoj pat suvalgys*“ ir pan.

Išanalizavus paauglių patriotines nuostatas galima teigti, kad patriotiškumas pasireiškia tam tikromis aplinkybėmis ir yra labiau susijęs su *žinojimu*, negu su *buvimu*. Šv. Rašte nėra pasakyta, kad *reikia* mylėti savo artimą, yra pasakyta „*mylėk...*“ Gali būti, kad meilės Tėvynei jausmas yra ta trūkstama grandis tarp *žinojimo* ir *veikimo*.

Meilės Tėvynei gramatika

Gramatika reiškia stiliaus, sakinio, žodžio ir formų mokslą. Daugelio respondentų esė vyrauja poetinė sintaksė. A. J. Greimas (1991) yra teigęs, kad poezija yra kalba, vartojama ne tik susižinoti su kitu asmeniu, bet ji turi būti suprasta globaliai, iš karto, išjausta. S. Matulaitienė (1997) „Poezijos gramatikoje“ laikosi nuostatos, kad kiekvieną teksto komponentą reikia nagrinėti atskirai, tačiau būtina turėti prieš akis visumą. Siekdami atskleisti respondentų meilės Tėvynei, prisirišimo prie jos nuostatas, nagrinėjome esė gramatiniu požiūriu: kaip stilistiškai atskleistas jausmas, kokios veiksmažodžių gramatinės formos vartojamos, kaip, kokiais žodžiais įvardytas supratimas, kokie veiksniai rašančiajam svarbūs.

Respondentė teigia: „Kad esu lietuvė, žinojau ir jutau visą laiką. Tai ypač stipriai pajutau, kai vieną kartą tėvai kalbėjo, kad Lietuvoje nėra nieko gero ir visiems lietuviams reikia „mauti“ lauk iš Lietuvos. Tada aš susinervinusi tėvams pasakiau, kad jie nors ir dabar gali važiuoti, bet aš pasiliksiu, nors būčiau ir vienintelė Lietuvoje. Nė už ką nepalikčiau Lietuvos. Čia yra visas mano gyvenimas: draugai, žirgai, miškai ir pievos, kuriose aš pažįstu kiekvieną akmenį ar medį.“ Meilės ir prieraišumo jausmai išreikšti veiksmažodžiais „žinojau“, „jutau“. Jausmas toks stiprus, kad nebaisi pasipriešinti tėvų ketinimams. Sakinys, „nors būčiau ir vienintelė Lietuvoje“, „nė už ką nepalikčiau“, reiškia stiprų apsisprendimą, asmenybės tvirtumą. Toliau logiškai išdėstoma, kas yra lietuviškumo konkrečiu atveju pagrindas, vertybinė nuostata, meilės pamatas: „Čia yra visas mano gyvenimas: draugai, žirgai, miškai ir pievos, kuriose aš pažįstu kiekvieną akmenį ar medį.“

Kita respondentė rašo: „Prisimenu save su tėvais sėdinčius kylančiame lėktuve ir keistą jausmą, maudžiantį širdį, paliekant savo šalį trumpoms atostogoms. Tada supratau, kad niekur kitur nesijausčiau taip gerai, kaip po savo tėvynės dangumi. Tikra lietuve pasijutau sėdėdama jau atgaliniam skrydžiui pasibaigus, besileidžiant lėktuvui ant žalios lietuviškos žolės, aidint džiugiems lietuvių keleivių plojimams. Nuotaikos nesugadino net tą kartą pradėjęs kapsėti lietus. Net jis buvo mielas širdžiai ir atrodė kažkoks kitoks...lietuviškas!“ Tai būta „keisto jausmo, maudžiančio širdį“: „žalia lietuviška žolė“, „mielas širdžiai lietuviškas lietus“. Yra įvardytas ir jausmo paskatintas supratimas, kad „niekur kitur nesijausčiau taip gerai, kaip po savo tėvynės dangumi“.

Paauglė prisimena: „Pamenu, vieną rytą pabudau pas močiutę kaime. Paukščiai čiulba, šunys loja, upelis čiurlena, saulės spinduliai man glosto veidą. Kas gali būti širdžiai maloniau? Išėjus į lauką, pamąčius platų žydintį sodą, mano širdis džiaugėsi, jog tame nepaprastai gražiam krašte gyvenu. Atrodo, viskas sava! Ir senoji obelis, ir gėlės, ir žolė, vėjo linguojama. Nuostabu! Visuomet noriu ten sugrįžti ir pajusti tą Lietuvos, tikrosios Lietuvos gamtą ir grožį.“ Meilės jausmas pasireiškia per „širdžiai malonius“, „džiuginančius širdį“ dalykus, kurie priklauso „tikrajai Lietuvai“, kur „viskas sava“, nes „tikrosios Lietuvos gamta“, jos grožis, respondentės pajautimu, yra likęs tik kaimo aplinkoje.

Kitas respondentas reiškia mintis protesto forma: „Žmonės važiuoja į užsienį gyventi, laimės ieškoti. Ne!!! Jokiū būdu nevažiuosiu iš Lietuvos, nes myliu savo šalį. Bet, kaip sakant, niekada nesakyk niekada, bet nevažiuosiu iš Lietuvos. Gyvensiu, dirbsiu, kursiu šeimą tik čia! Savo vaikus ugdysiu tikrais Lietuvos piliečiais. Ir nesuprantu tų žmonių, kurie bėga iš Lietuvos, kurie ją smerkia. Nereikia to daryti!!!“ Paauglystei būdingi šiek tiek egzaltuoti jausmai. Respondentas savo norą būti gimtinėje, neemigruoti išreiškia aistringa priesaika: „Gyvensiu, dirbsiu, kursiu šeimą tik čia! Savo vaikus ugdysiu tikrais Lietuvos piliečiais“, o emigraciją, laimės ieškojimą užsienyje, Lietuvos smerkimą palydi šūksniais: „Ne!!!“, „Nereikia to daryti!!!“

Šie pavyzdžiai rodo, kad meilė Tėvynei turi ryškų romantizmo atspalvį, su visais romantizmui priskiriamais atributais – gamta, prieraišumo objektais, asmenybės jausmingumu.

Brandų tautiškumą rodo šis rašinys: „Manau, lietuviu būti, tai galvoti apie jos ateitį, jos gerovę, manau, kad mes daug labiau padėtume Lietuvai jos nesmerkdami, galvodami visi vieningai apie ateitį ir prisimindami „senąją“ Lietuvą. Kai žmonės kovojo už Lietuvą, tai argi jie kovojo šiaip? Lietuva buvo svarbi kiekvienam piliečiui, jiems ji rūpėjo. Taigi, reikia stengtis gyventi taip, kad galėtume kiekvienas pasakyti, jog didžiuojamės būdami lietuviais. Galbūt tai nėra taip lengva, betgi mes esame lietuviai, mus daug kartų puolė, grasino, buvo atėmę brangiausią dalyką – kalbą. Bet jeigu mes, mūsų tėvai, proseneliai iškentė visa tai, tai argi mes negalime pakovoti dėl Lietuvos, galvodami apie jos gražų, nerūpestingą rytojų?“ Šis pavyzdys rodo internalizuotą

tautinę savivoką, nors respondentė nevartoja žodžių *patriotiškumas, meilė, vertybės*. Tačiau išreiškia aiškia poziciją – būti lietuviu, tai vieningai galvoti apie ateitį ir, prisimenant praeitį, kiekvienam „*pakovoti*“ dėl gražaus Lietuvos rytojaus.

Galima teigti, kad meilės Tėvynei fenomenas pasižymi neprognozuojamomis prasmėmis, individualia aplinkybių, patirčių samplaika ir santykio su aplinka unikalumu. Tai nepriklausomų veiksmų zona – jausmai, nuotaikos, prisiminimai, suvokimai ir žinojimai, tapę savastimi. Visai priešingus (opozicinius) jausmus Lietuvai reprezentuoja šie respondentų pasisakymai:

Lietuviu būti nereikia nieko gero: „*Pasaulyje būti lietuviu, manau, nėra čia nieko gero. Nei lietuvių kalba kur nors daug susikalbėsi, nei tau jos kur nors prireiks. Man Lietuvoje svarbiausia gauti išsilavinimą bei baigti mokslus, o ateityje – važiuoti dirbti į užsienį. Man būti lietuviu nėra vertybė. Šiais laikais Lietuva yra nusiritusi ir visas jaunimas tai žino. Jaunimas gerai daro, kad išskrenda iš Lietuvos, kitoje šalyje bus laimingesnis ir neskurs, ir nebus išnaudojamas kaip čia.*“ Nemylėti savo gimtinės, reiškia niekinti viską, kas su ja susiję. Apmaudas – „*nėra čia nieko gero*“ parodo, kad respondentas jaučiasi nelaimingas, skurstantis ir išnaudojamas. Vienintelis kelias – „*gauti išsilavinimą*“ ir „*važiuoti dirbti į užsienį*“.

Lietuviu būti reiškia jaustis antrarūšiam: „*Šiaip mano gyvenimo kelyje buvo daug kelionių: trumpų ir ilgų, smagių ir varginančių. Kelionės po Lietuvą su tėvais ir mokytojais. Kaunas, Vilnius, Anykščiai, Nida, Palanga, Druskininkai. Vėliau – Lenkija, Latvija, Olandija, Graikija, Portugalija. Smagu buvo šiose šalyse. Bet ar jaučiausi tikru lietuviu? Ar didžiavausi tuo, jog esu lietuvis? Greičiau ne negu taip, nes Graikijoje perplaukęs baseiną greičiau už vokiečių, vis tiek prizo negavau – buvau TIK lietuvis. Antrarūšis kažkoks. Portugalijoje – laaabaai smagu, bet lietuviškumo ten dar mažiau. Tokioje šalyje pabuvęs ilgiau, greičiau visai pamirši savo tautybę. Štai toks mano kelias. Kiek tas kelias geltonai žaliai raudonas? Nežinau...*“ Šiuo atveju „*smagu buvo*“, „*bet ar jaučiausi*“, „*ar didžiavausi*“ reiškia abejojimą, neapsisprendimą, kuris linksta ne meilės gimtinei pusėn – „*buvau TIK lietuvis*“, „*antrarūšis kažkoks*“. Argumentais tampa du veiksniai: „*perplaukęs baseiną greičiau už vokiečių, vis tiek prizo negavau*“ – kai užgaunamos paauglio asmeninės ambicijos, „*laaabaai smagu, bet lietuviškumo ten dar mažiau*“, „*pabuvęs ilgiau, greičiau visai pamirši savo tautybę*“ – tautinės vertybės gali būti užgožtos ryškesnių asmeninių išpūdžių.

Būti amerikiete – didesnis džiaugsmas: „*Nors aš nesigailiu, kad esu lietuvė, norėčiau, kad ši šalis būtų didesnė, jos miestai – judresni. Bent vienas. Man Lietuvoje trūksta gyvenimo, triukšmo... Džiaugiuosi būdama lietuvė, bet būdama amerikiete džiaugčiausi labiau.*“ Šiame pavyzdyje išsakyta tikros miestietės noras, kad „*šalis būtų didesnė*“, „*miestai judresni*“, „*bent vienas*“, nes „*Lietuvoje trūksta gyvenimo, triukšmo.*“ Miestietiška aplinka formuoja kitokį supratimą apie pasaulį – galima suprasti, kad trokštama išpūdžiais užpildyto gyvenimo.

Būti lietuviu – nesuvokiamas dalykas: „*Dirbu internete. Ką sugebu: galiu sukurti folderį, greit rašau, galiu pakeisti nuotraukos formatą. Noriu uždirbti 100 000 lt/mėn. LIETUVIU? Kas čia do itemas?*“ Šis atvejis demonstruoja pasididžiavimą pragmatiniu gebėjimu: „*dirbu*“, „*sugebu*“, „*noriu uždirbti*“. Apie lietuviškumą visiškai nemąstoma – tai nereikalingas daiktas (angl. *item* – vienas iš pažymėtų dalykų, daiktas, elementas, pranešimas, prekė). Tai gali reikšti prisirišimą prie virtualaus pasaulio dalykų, kuriuose nėra romantinių jausmų, vertybių – yra vertės.

Taigi, meilė respondentų rašiniuose atsiskleidžia kaip stabilesnė būseną, kuri neišnyksta keičiantis išorinėms aplinkybėms. Galima daryti prielaidą, kad meilė Tėvynei padeda išsaugoti tautines vertybes ir modernėjant pasauliui neprarasti dvasingumo.

Buvimo lietuviu filosofija – diskusijų laukas

Apibendrinant paauglių tapatinimosi su tauta ir jos vertybėmis nuostatas / jausmus sąlygiškai galima išskirti po du pozityvių / negatyvių pozicijų kategorinius branduolius, išreiškiančius buvimo lietuviu filosofiją (žr. 4 lentelę). Tai nėra konstanta, nes daugeliu atvejų, paauglių nuomone, „lietuviu būti gera, tik reikia kai kuriuos dalykus pakeisti“, „reikia perauklėti Lietuvos žmones“, kartais abejojama – tai reiškia, kad pasaulėžiūros pamatai nėra iki galo susiformavę. Pozityvus mąstymas ir jausmai priklauso idealistinei paradigmai, demonstruoja idealistinio realizmo raišką, kuri buvo S. Šalkauskio pedagoginės sitemos ašis – idealas, kurio galima siekti, bet neįmanoma tobulai įgyvendinti ugdant (1991). Negatyvus mąstymas remiasi gyvenamosios realybės kritika, atsižvelgiant į aplinkybes, atliepia realistinei paradigmai arba išreiškia hedonistinę, vartojamą pasaulėžiūrą:

4 lentelė. Paauglių „buvimo lietuviu“ filosofija

Mąstymas pozityvus		Mąstymas negatyvus
Lietuva išsiskiria savo paveldu, unikalia istorija ir kalba, grynu oru, gražia gamta ir aistra krepšiniui.	Diskusijų laukas	Lietuva yra eilinė šalis ir gyventi joje yra sunku.
Būti lietuviu yra garbė ir vertybė. Tai reiškia: „mylėti Tėvynę kokia ji bebūtų“, „saugoti Lietuvos žemę“, „vertinti save kaip svarbią gimtines daleles“, „gerbti tautos istoriją ir kalbą“, „laikytis įstatymų“, „puoselėti tautiškumą“, „branginti šeimos vertybes“, „saugoti gamtą“, „norėti, kad sekėtų ne tik tau, bet ir Lietuvai, nes jeigu blogai Lietuvai, visa tai atsilies ir tau“, „kartu gintis nuo krizės“, „susivienyti ir kurti gražią ateitį“, „būti savo šalyje ir padėti jai“, „būti kartu ir padėti vienas kitam“, „būti tuo, kuo esi“, „kalba, gimtinė, papročiai, šventės, giminės – viskas, kas svarbiausia ir artima“, „kai nuvažiuosiu į kitą šalį, turėsiu pasakyti, kad aš – lietuvis ir kaip aš elgsiuosi, kalbėsiu, tokį žmonės susidarys apie mane įspūdį, pasitikės manimi arba ne“, „įgijęs gerą išsilavinimą Lietuvoje gali gyventi geriau, negu tarnaudamas užsieniečiams“, „gal mes būsime ta karta, kuri išgarsins ir sustiprins mūsų valstybę“		Būti lietuviu nėra vertybė, yra gėda, nes: „Lietuva yra apkerpėjusi ir atsilikusi“, „mes eilinė tauta“, „Lietuvoje labai mažai galimybių, bjaurūs žmonės ir apskritai, Lietuva atsilieka nuo pasaulio meno, kultūros“, „čia niekada nieko nepasieksi“, „Lietuva nori pilkos masės“, „netolerantiška tauta, nedraugiška, niekina vienas kitą“, „tokioje nevieningoje valstybėje sunku prisitaikyti“, „atlyginimai mažesni negu kainos ir mokesčiai“, „didžiausi nusikaltėliai pasaulyje yra lietuviai“, „užsienyje geresnės perspektyvos“, „gyventi Lietuvoje yra laiko gaišinimas“

Diskusijų laukas rodo būtinybę ne tik kalbėtis su jaunais žmonėmis apie tautiškumą, tautines vertybes ir savigarbą – kas svarbiau, būti ar turėti, dirbti ar kritikuoti, kurti ar vartoti? – bet auklėjant sudaryti sąlygas, skatinti veikti iš meilės gimtajam kraštui, jo žmonių savitumui. Nesavanaudiška veikla atskleidžia dorovinį jos pobūdį, aukšta tautos dora demonstruoja tikrąjį patriotiškumą – patriotiška kovoti su negerovėmis, tačiau šiai kovai reikia dvasios stiprybės ir auklėtojų kompetencijos. Teigiamas kritikos bruožas – pažinti negeroves, bet dar svarbiau išmokyti jauną žmogų ieškoti būdų pakeisti neigiamus veiksmus, kaip kiekvienam prisidėti prie modernios valstybės gerovės kūrimo. Skirtingos nuomonės visada buvo pažangos variklis – Lietuvos paaugliai yra subrendę diskusijai apie tautines vertybes.

Išvados

Modernioje valstybėje tautinių vertybių adoracija užleidžia vietą pilietiniams, dažnai formaliems išpareigojimams tautai. Tačiau galima daryti teorinę prielaidą, kad pilietiškumas, kurio politinį pagrindą sudaro žmogaus teisių ir laisvių pirmumas, internalizavus dvasinį pradmenį, pajėgus sukurti tokias sąlygas, kad patriotizmas taptų tylia ir savaime suprantama žmogaus ir piliečio būseną.

Tyrimas patvirtino, kad patriotiškumas yra išugdomas kolektyvinis jausmas, pasireiškiantis žinojimu, kodėl reikia mylėti ir ginti tėvynę, saugoti tautos vertybes. Tačiau dažniausiai tai išprovokuota būseną, kuri „išgaruoja“ pasibaigus renginiui arba kai reikia prisiimti atsakomybę už savo troškimus ir poelgius. Nepasitikėjimas valdžios sprendimais, ekonominiai sutrikimai, emigracijos problemos, bendrabūvio ar atotolio nuotaikos šeimose veikia jaunų žmonių savimonę ir kuria emocinio nepasitenkinimo, nesaugumo, nestabilumo, nepasitikėjimo artimiausia aplinka, savo tauta ir valstybės ateitimi būsenas. Galima daryti prielaidą, kad šalia vartojamojo godumo turėti daugiau materialių galimybių, šeimos skurdėjimo patirtis gali būti svarbus išorinis veiksnys, darantis įtaką vertybių formavimuisi. Taip pat išoriniu veiksniu, negatyviai veikiančiu tautinių vertybių priėmimą, tampa savanaudiškas bendratautiečių elgesys – paaugliai ypač pastabūs ir imlūs, kai kurie tai išreiškia prisipažinimu *ir aš taip darau*. Todėl apie atsakomybę ir pareigą Tėvynei dažniau kalbama vartojant veiksmažodžius *reikia, turėtų būti*, kurie rodo neinternalizuotą vertybių formą. Kita vertus, jauni žmonės išreiškė labai brandžių minčių apie Tėvynės reikšmę žmogaus gyvenime. Tėvynės meilės fenomenui būdingas emocionalumas, individuali patirtis, turinti romantizmo bruožų. Gali būti, kad meilės jausmas – trūkstama jungtis tarp *žinojimo* ir *veikimo* Tėvynės labui.

Tyrimas atskleidė, kad pragmatizmas jau suleidęs šaknis paauglių vertybinių nuostatų lauke. Dažniau pamąstoma, ar verta prisirišti prie nykstančių tautinių vertybių, teigiama, kad daugiau naudos asmeniui suteikia *turėjimas*, negu *buvimas*. Pasaulėžiūra yra asmenybės formavimo pagrindas, tai parodo ir paauglių *buvimo lietuviu* filosofijos gairės. Idealistai labiau negu kritikuojantys realistai, pragmatikai, individualistai, vartotojai *atsakingi už kitą, už tautinių vertybių branginimą ir bendrabūvio gimtoje žemėje kūrimą ir kitoniškumo toleravimą*. Kai menksta tautos dvasingumo pradai, nyksta ir kolektyvinis idealizmas.

LITERATŪRA

- Anderson, B. (1999). *Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*. Vilnius: Baltos lankos.
- Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.
- Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference*. Boston: Little, Brown and Company.
- Bauman, Z. (2002). *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Strofa.
- Bitinas, B. (1995). *Auklėjimo procesas*. Šiauliai.
- Buber, M. (1998). *Dialogo principas I*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
- Buber, M. (2001). *Dialogo principas II*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
- Čepienė, I. (2008). *Lietuvių etninė kultūra. Raidos įžvalgos*. Vilnius: Alma littera.
- Čiubrinskas, V. (2008). Tautinio identiteto antropologinio tyrinėjimo klausimai, *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*, sud. V. Čiubrinskas, J. Kuznecovienė. Kaunas: VDU, 13–25.

- Derrida, J. (2006). *Apie gramatologiją*. Vilnius: Baltos lankos.
- Duoblienė, L. (2006). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link*. Vilnius: Tyto alba.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity : Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategija 2003–2012*. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. lapkričio 19 d. įsakymas Nr. ISAK-2365. Vilnius.
- Gellner, E. (1996). *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai.
- Giddens, A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
- Girnius, K. K. (2011). *Tauta, išbandymai, dorovė. Tarp komunizmo ir demokratijos*. Naujasis židinys-Aidai.
- Greimas, A. J. (1991). *Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Grigas, R. (2001). *Tautinė savivoka*. Vilnius: Rosma.
- Grigas, R. (2007). Nacionalinis sąmoningumas šiandien: jaunuomenės pasirinkimo drama, *Tautiškumas ir pilietiškumas. Atskirtis ar dermė?* Vilnius: VPU leidykla, 37–46.
- Huserl, E. (2005). *Karteziškosios meditacijos*. Vilnius: Aidai.
- Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Jovaiša, L. (2009). *Gyvenimo sėkmės ugdymas*. Vilnius: AGORA.
- Kavolis, V. (1996). *Kultūros dirbtuvės*. Vilnius: Pradai.
- Kuzmickas, B.; Astra, L. (1996). *Šiuolaikinė lietuvių tautinė savimonė*. Vilnius: Rasma.
- Kuzmickas, B. (2007). *Tautos tapatumo savimonė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Lukšienė, M. (2000). *Jungtys*. Vilnius: Alma littera.
- Lyotard, J. F. (2010). *Postmodernus būvis*. Vilnius: Baltos lankos.
- Maceina A. (1991). *Tautinis auklėjimas*. Kaunas: Šviesa.
- Martišauskienė, E. (2004). *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškiny*s. Vilnius: VPU leidykla.
- Matulaitienė, S. (1997). *Poezijos gramatika*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Mokymosi visą gyvenimą memorandumas*. [žiūrėta 2013-02-11]. Prieiga per internetą: www.lssa.smm.lt/docs/Memorandumas_2001.doc.
- Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos*. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. ISAK-2433. Vilnius.
- Stonkuvienė I. (2011). Etninės kultūros perdavimas: teorinis ir praktinis aspektas, *Acta paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai*, 26 : 9–21.
- Šalkauskis, St. (1991). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
- Tijūnėlienė, O. (2002). Tautinio kultūrinio tapatumo ugdymas mokykloje – mokytojų įsisąmonintas uždavinys. *Pedagogika. Mokslo darbai*, 60 : 94–100.
- Trinkūnienė, I. (2005). Etnokultūrinio savitumo išlaikymo nuostatos, *Lietuva Europos Sąjungoje: pirmieji metai*. Vilnius: Fridas, 217–233.
- Valstybinės švietimo strateginės 2003–2012 m. nuostatos*. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2003 07 04 Nr. IX-1700. Vilnius.
- Zaleskienė, I. 2004. *Pilietinio ugdymo socialinė dimensija*. Vilnius: Regioninis pilietinės edukacijos centras.
- Žydziaiūnaitė, V.; Jonušaitė, S. 2006. *Fenomenografija – kokybinės diagnostikos metodas: metodologinis pagrindimas*. [žiūrėta 2013-03-08]. Prieiga per internetą: www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/85/zj76-80.pdf.
- 13–16 metų paauglių apklausos raštu – esė – duomenys*. 2012. Asmeninis autorių archyvas. Klaipėda.

Valdonė Šaulienė

Summary

As stated by the science of educology, at the stage of adolescence, education can make the greatest impact on the formation of a personality and the contextualization of one's own value. The article deals with the 13-to 16-year-old adolescents' perception of national values and its expression in the context of modern Lithuanianness. The research instrument – an essay – helps to determine younger teens' national values, analysis of young people's experience of values, feelings, and attitudes. The context of modern Lithuanianness is understood as a totality of cultural values created by the nation, handed on from generation to generation via education and the regularly updated cultural whole – the common language, common past and destiny, national mentality, traditions, landscape – by the patriotic love of homeland, its preservation and survival point of view. The scientific problem of research is formulating by questions: what are the moral values of Lithuanians aged 13 to 16 years and what factors affect the formation of national self-value in modern Lithuania? The aim of the research was to reveal the values of a young man as the representative of the nation, on the basis his its own national concept of culture.

The analysis of the scientific literature found that the adoration of national values in modern state is giving way to civic, often formal, commitment to the nation. However, it is a theoretical assumption that the citizenship, its political base being composed of human rights and freedoms, is able to create an environment that patriotism would become a quiet and of course human and civil status by internalising the spiritual primer. An empirical analysis of the data has revealed that external factors militate young people unpatriotically: distrust of government decisions, problems of economics and emigration, countrymen's selfish behaviour. On the other hand, young people express very mature thoughts about the value of human life in the homeland. Patriotic love is characterized by emotions, personal experience with romantic elements. It may be that the feeling of love is the missing connection between knowing and acting in the interests of the homeland. But pragmatism is already rooted in adolescents. Young people are often pondering whether it is worth to be attached to the endangered national values; they understand that more benefits are offered to a person by owning than by being. When the spirituality of a nation goes down the collective idealism disappears.

Key words: adolescence, national values, modern Lithuanianness, self-value.